



Kilpailupolitiikka nousnut eturiviin, tutkimusta tarvitaan

Jukka Pekkarinen
Johtaja
Palkansaajien tutkimuslaitos

Avauspuheenvuoro "Kilpailupolitiikka taloustieteen valokeilassa" -seminaarissa, jonka järjestivät Kilpailuvirasto ja Palkansaajien tutkimuslaitos Helsingissä 2.11.2004

Kilpailupolitiikka ja deregulaatio ovat viimeisten parin vuosikymmenen aikana tehneet vahvan esiinmarssin erityisesti Länsi-Euroopassa. Markkinoiden sääntelyä on purettu. Talouspolitiikassa on alettu nojata entistä enemmän avoimeen kilpailuun voimavarojen tehokkaana kohdentajana ja tuottavuuden kohottajana. Kilpailupolitiikkaa on tehostettu, lainsäädäntöä on uusittu ja kilpailuviranomaisten valtuuksia lisätty. Toisaalta on alettu kiinnittää huomiota myös siihen, että kilpailullisten olosuhteiden turvaaminen edellyttää monessa tapauksessa viranomaisten sääntelyä.

Tähän kilpailupolitiikan renessanssiin on useita syitä. Taustalla on osaltaan markkinoiden rakenteellinen muutos. Tekninen kehitys ja uudet innovaatiot ovat madaltaneet markkinoille pääsyn kynnystä ja tehneet toimivan kilpailun mahdolliseksi monilla sellaisilla aloilla, joita aiemmin pidettiin luonnollisina monopoleina. Televiestinnän markkinat ovat tästä hyvä esimerkki. Myös kansainvälisen kaupan vapautuminen on lisännyt kilpailua monilla aiemmin suljetuilla toimialoilla.

Kilpailunäkökohtia on osaltaan korostanut myös taloudellisen ajattelun muutos. Monet näkevät tapahtuneek-

si jopa eräänlaisen paradigman siirtymän toisen maailmansodan jälkeen vallinneesta säännöstelyajattelusta uuteen markkina-ajatteluun. Vaikka varsinaista opillista vallankumousta ei olisikaan tapahtunut, ei taloustieteellisen ajattelun muutosta kilpailun merkitystä korostavaan suuntaan voi kiistää. Kansantaloustiede on osaltaan heijastanut tässä, kuten monessa muussa yhteydessä aiemmin, taloudellisen ja poliittisen ympäristön muutosta.

Talouspoliittisten päätöksentekijöiden huomiota kilpailua kohtaan ovat Manner-Euroopassa lisänneet kansainväliset esimerkit. Yhdysvaltojen taloudellista dynamismia on alettu Euroopassa kadehtia entistä enemmän, ja juuri toimivaa kilpailua on pidetty keskeisenä syynä uuteen taloudelliseen loikkaan Atlantin toisella puolella. Markkinoiden avaaminen kilpailulle on ollut keskeistä myös Ison-Britannian menestykselliseksi osoittautuneissa taloudellisissa uudistuksissa.

Kilpailu-paradigman esiinnousua ovat edesauttaneet kansainväliset taloudelliset järjestöt. Nykyinen EU on edennyt talouspoliittisten painotustensa osalta kauaksi alkuperäisestä, Länsi-Euroopan perinteisten teollisuudenalojen suojaksi

tarkoitettua Hiili- ja teräsyhteisöstä. EU:n sisämarkkinaohjelmassa on kilpailullisten olosuhteiden luominen ja ylläpitäminen vahvasti esillä, ja komissiolle on muodostunut juuri kilpailupolitiikan toteuttajana merkittävä toimivalta. Jäsenmaiden kansallinen kilpailupolitiikka on nivottu yhteen yhteisötason toimenpiteiden kanssa. Myös OECD on alkanut kiinnittää kilpailukysymyksiin entistä enemmän huomiota.

Kilpailuolosuhteiden merkitystä taloudelliselle suorituskyvylle on alettu myös tutkia aiempaa systemaatisemmin. On luonnollista, että taloudellisen suorituskyvyn kaltaisen ”suuren kysymyksen” tapauksessa on empiiristen tutkimusten tarjoamiin vastauksiin suhtauduttava varovaisesti. Maiden välisiä eroja mahdollisesti selittäviä tekijöitä on kilpailutekijöiden lisäksi tarjolla leegio.

Liikkeelle lähtenyt tutkimus antaa yhtä kaikki viitteitä siitä, että kilpailun lisääminen on omiaan parantamaan merkittävästi kansantalouden suorituskykyä. Vanhastaan on tiedostettu ne ”staattiset”, olemassa olevien voimavarojen tehokkaampaan kohdentumiseen liittyvät hyödyt, joita hyvin toimiva kilpailu tuo. Tällaisten uudelleen kohdentamisen hyötyjen ohella on alettu korostaa myös niitä ”dynaamisia” hyötyjä, joihin kilpailu johtaa polkaisessaan liikkeen uusia innovaatioita ja nopeampaa teknistä kehitystä.¹

Eräiden tutkimustulosten mukaan kilpailun lisääminen Länsi-Euroopan markkinoilla Yhdysvaltojen tasolle riittäisi yksistään kuromaan umpeen peräti puolet aineellisen elintason kuilusta Euroopan ja USA:n välillä (Bayomi, Laxton ja Pesenti 2004). Lisääntyvän kilpailun pysyviä nettovaikutuk-

sia on pidetty positiivisina myös työmarkkinoiden kannalta. Kun kiristynyt kilpailu syö voittomarginaaleja, se alentaa hintatasoa ja kohottaa siten reaali-palkkoja. Tämä lisää työn tarjontaa. Hyödykemerkkinoiden kilpailun lisääminen voi parantaa myös työmarkkinoiden toimivuutta. Työn kysyntä muuttuu herkemmäksi reaali-palkan suhteen, mikä on omiaan vähentämään palkkapainetta. Työvoiman liikkuvuus voi kasvaa, kun epätäydellisen kilpailun suojissa syntyneiden ylimääräisten voittojen osittainen valuminen kilpailulta suojattujen alojen palkkatasoon ehtyy ja paine sisäpiirien muodostumiseen työmarkkinoilla hellittää. Alustavat tutkimustulokset antavat viitteitä siitä, että kilpailua lisäävät uudistukset olisivat esimerkiksi Suomen tapauksessa ehtineet jo johtaa merkittävään, jopa kahden prosenttiyksikön luokkaa olevaan työllisyysasteen kohoamiseen (Nicoletti et al. 2001).

Tällaisiin, monisyistä ja vaikeaa asiatekoonaisuutta koskeviin alustaviin, toistaiseksi harvalukuisiin tutkimustuloksiin on suhtauduttava varovaisesti. Empiirisiä tuloksia voi pitää parhaimmillaan vain suuntaa antavina. Lyhyen ja pitkän aikavälin vaikutukset voivat sitä paitsi olla kilpailutilanteen muuttuessa erilaisia. Nämä muutokset koskettavat eri talousyksiköitä eri tavoin. Kilpailupolitiikkaan liittyy tämän takia suuria intressiristiriitoja. Ero yksityisen ja yleisen intressin välillä voi usein olla jyrkkä. Tietyn kilpailupolitiittisen toimenpiteen yksittäiselle taloudenpitäjälle aiheuttamat menetykset ovat välittömiä ja konkreettisia. Ne nostattavat vastustusta. Toimenpiteen tuottama yleinen etu taas toteutuu vasta pitkällä ajalla. Se voi olla epämääräinen ja epävarma eikä se aina kosketa yksittäistä kansalaista yhtä konkreettisesti kuin kilpailupolitiittisten ratkaisujen joillekin yrityksille aiheuttama välitön haitta.

Tämä pitkällä ajalla toteutuvan, diffuusin yleisen edun ja välittömän, konkreettisen yksityisen intressin välinen ristiriita korostaa toisaalta kilpailupolitiikkaa koskevan tutkimuksen merkitystä. Kilpailupolitiikka muodostaa samasta

syystä mielenkiintoisen yhteistyöalueen juristien ja ekonomistien kesken. On selvää, että asianosaisten kannalta taloudellisesti usein suurimerkityksellisillä kilpailuoikeudellisilla ratkaisuilla täytyy olla kiistaton ja mahdollisimman yksiselitteinen säädösperusta. Mutta yhtä selvää toisaalta on, että tällaisten ratkaisujen pohjana on oltava myös monipuolinen arvio markkinoiden tilasta ja toimivuudesta sekä erilaisten kilpailuoikeudellisten ratkaisujen markkinavaiikutuksista. Juuri kilpailupolitiikassa oikeuskäytäntö, taloudellisen toimintaympäristön muutos ja taloudellisen tutkimuksen oivaltava soveltaminen kulkevat käsi kädessä. Siksi kilpailupolitiikassa tarvitaan juristien ja ekonomistien hedelmällistä yhteistyötä.

Tällaisen yhteistyön edistäminen oli tausta-ajatuksena, kun samassa talossa päällekkäisissä kerroksissa hyvinä naapureina toimivat Kilpailuvirasto ja Palkansaajien tutkimuslaitos alkoivat puuhata yhteistä kilpailupoliittista seminaaria. Ainakin ekonomisteja edustavan Palkansaajien tutkimuslaitoksen puolelta hanketta siivitti myös huoli siitä, että kilpailukysymyksiä käsittelevä taloustieteellinen tutkimus on meillä hajanaista ja melko vähäistä. Toivomuksemme onkin, että tällaisen, ohjelmaltaan laajan ja osanottajajoukoltaan ilahduttavan suuren seminaarin järjestäminen antaa yhden lisäpotkun juristien ja ekonomistien yhteistyölle kilpailupolitiikan tutkimuksessa ja tätä aihealuetta koskevan tutkimustiedon soveltamisessa.

KIRJALLISUUS

Aghion, P. & N. Bloom, N. & Blundell, R. & Griffith, & P. Howitt, P. (2002), Competition and Innovation: An Inverted U-relationship, Institute for Fiscal Studies Working Paper No. 2002:4.

Bayomi, T. & Laxton, D. & Pesenti, P. (2004), Benefits and Spillovers of Greater Competition in Europe: A Macroeconomic Assessment, NBER Working Paper No. 10416.

Nicoletti, G. & Bassanini, A. & Ernst, E. & Jean, S. & Santiago, P. & Swaim, P. (2001), Product and Labour Market Interactions in OECD Countries, OECD Economics Department Working Paper No 226.

¹ Toisaalta on kyllä esitetty, että hyvin hajautettu, ”atomistinen” markkinarakente voi monopolin tavoin olla innovaatioita ajatellen epäotollinen ympäristö. ”Välitilan” markkinamuodot voivat olla tässä suhteessa edullisimpia: tutkimus- ja tuotekehittelytoiminta edellyttää yrityksiltä tietynsuuruista vähimmäiskokoa, mutta liian suuri markkavoima on innovaatiotoiminnan kannalta toisaalta haitallista (vrt. Aghion et al. 2002).